

Na marginesie założeń przyjętych przez J. T. Sawickiego nasuwa się jedna uwaga. Czy nie należało ograniczyć zasięgu *Bibliografii* wyłącznie do tytułów oryginalnych zbiorów (bądź też wydawnictw) tekstów uchwał synodalnych Kościoła katolickiego oraz związanych z nimi prac historyczno-prawnych? Wydaje się bowiem, że uwzględnienie szerszego wachlarza dzieł wykraczających poza te ramy nie może uchronić przed *sui generis* niebezpieczeństwem pewnych opuszczeń, a badacz dążący do wszechstronnego naświetlenia studiowanej problematyki (np. na tle porównawczym wszystkich wyznań chrześcijańskich) będzie musiał i tak podjąć na własną rękę poszukiwania interesujących go źródeł i opracowań. Przy lekturze *Bibliografii* recenzent zauważył parę usterek o zupełnie jednak marginalnym charakterze. W *Conspectus abbreviationum* zabrakło ważnej (i cytowanej w tekście) pozycji, jak *Lexicon für Theologie und Kirche*. Pominęto też: „Przegląd Historyczny”, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, „Życie Katolickie”, „Nasza Przeszłość”, „Palestra de Clero”, „Misiones extranjerias”. W tych przypadkach Autor mógłby odparować ten zarzut stwierdzeniem, że we wspomnianej części *Conspectus* zamieścił tylko — jak głosi odpowiedni tytułek — *Abbreviationes et sigla quibus tituli notabiliorum ephemeridum necnon collectionum indicantur*.

Przytoczone wyżej wątpliwości i spostrzeżenia nie mogą — rzecz jasna — w niczym osłabić znaczenia i wartości poznawczej *Bibliographia synodorum particularium* pióra Jakuba T. Sawickiego. Na jej ciężar gatunkowy wskazuje także fakt, że ta praca polskiego Uczzonego została włączona do publikacji międzynarodowego ośrodka badawczego tej miary, jakim jest kierowany przez prof. Stefana Kuttnera Instytut Średnio-wiecznego Prawa Kanonicznego w Yale University. Można też żywić przekonanie, że okaże się ona bardzo cenną pomocą naukową w rękach historyków prawa kanonicznego wszystkich kontynentów.

Wojciech M. Bartel

Ks. Henryk Piwoński

Nieznany utwór wielogłosowy w Antyfonarzu miechowskim

Do stosunkowo rzadkich wypadków należy przenikanie pierwotnych utworów polifonicznych do monodycznych kodeksów liturgicznych. Większość utworów tego typu z zabytków polskich jest nam znana, lecz liczba odkrytych stale się powiększa. Np. A. Sutkowski opublikował artykuł o trzech wielogłosowych kompozycjach w Antyfonarzu miechowskim przechowywanym w Bibliotece Seminarium Duchownego w Kielcach¹. Pominął jednak pierwszy utwór zanotowany na k. 27.

¹ A. Sutkowski, *Nieznane zabytki średniowiecznej polifonii w polskich rękopisach chorałowych XIII i XV w.*, „Muzyka” 1958, nr 3;

Pro - ce - den - tem sponsum de

Pro - ce - den - tem sponsum de

Pro - ce - den - tem sponsum de

Pro - ce - den - tem sponsum de

tha - la - mo de tha - la - mo

tha - la - mo de tha - la - mo

tha - la - mo de tha - la - mo

tha - la - mo de tha - la - mo

28. Antyfonarz miechowski, utwór z k. 26

która jest palimpsestem. Kompozycji tej nikt nie dostrzegł dotąd, gdyż pierwotny tekst, nuty, klucze, custosy, a nawet linie zostały usunięte przez zeszkrobanie². Utwory te występują w rękopisie miechowskim przed pierwszymi niesporami Bożego Narodzenia. Ślady tekstu pierwszego z nich wraz z melodią, powtarzają się czterokrotnie:

„Procedentem sponsum de thalamo de thalamo
Prophetavit scriba cum calamo cum calamo
Quem progressum divina gracia gracia
Stricta ligat in cunis fascia fascia
Ergo benedicamus domino domino”.

„Procedentem sponsum...” zasługuje na szczególną uwagę, gdyż jest dotąd unikalnym odkryciem w polskich zabytkach.

Pewne informacje o tym utworze znajdują się w kompendiach u Chevaliera — 15522 i u Walthera — nr 14773³. Tekst do tego utworu został kilkakrotnie wydany⁴. Najkrótszy tekst jest zanotowany w Antyfonarzu miechowskim.

„Procedentem sponsum...” jest pierwszym z grupy zapisanych na k. 26v paraliturgicznych śpiewów na Boże Narodzenie, z którymi stanowią organiczną całość⁵. Są to kompozycje o formie zwrotkowej, tzw. cantiones⁶. Należą do gatunku zrytmizowanych tropów. W tym pierw-

por. J. M. Chomiński, *Die Beziehungen der polnischen Musik zu Westeuropa vom XV. zum XVII. Jahrhundert*, „Musica antiqua Europae Orientalis”, I, Warszawa 1966; oraz H. Piwoński, *Literatura wielkanocna u bożogrobców w Miechowie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. XVI, zesz. 4, Lublin 1969.

² Późniejszymi utworami zapewniającymi całą k. 26 są antyfony: FERIA II post Dominicam IV Adventus ad Benedictus „Dicit Dominus paenitentiam agite”, ad Magnificat „O”, FERIA III ad Bnd. „Consurge consurge iudicare”, ad Mgt „O”, FERIA IV ad Bnd. „Ponam in Sion salutem”, FERIA V ad Bnd. „Consolamini, consolamini popule”, FERIA VI ad Bnd. „Ecce completa sunt omnia”, S. Thomae ad Mgt „Laetamini cum Jerusalem”.

³ U. Chevalier, *Repertorium hymnologicum*, t. I, Louvain 1892—1904; H. Walther, *Carmina medii aevi posterioris latina*, I. Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris latinorum, Göttingen 1959.

⁴ Ch. Adolphus, *Ein schön Geistlich Sangböck, Magdeburg 1542*, k. 104b; Ph. Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten bis zu Anfang des VII. Jahrhunderts*, B. I, Leipzig 1864, s. 234—235; por. V. Plocek, *Nejstarsi dvojhlasy v rukopisech Universitni knihovny „Rocena Universitni knihovny v Praze” 1960—1961*, Praha 1962; K. Szigeti, *Mehrstimmige Gesänge aus dem XV. Jahrhundert im Antiphonale des Oswald Thuz*, „Studia Musicologica”, t. 6, fasc. 1—2 (Budapest) 1964; B. Rajeczky, *Mittelalterliche Mehrstimmigkeit in Ungarn*, „Musica antiqua Europae Orientalis”, Warszawa, 1966, s. 227.

⁵ Szigeti, dz. cyt., s. 1117; Rajeczky, dz. cyt., s. 227.

⁶ E. Jammers, *Cantio*, MGG II, szp. 778—780; H. Riemann, *Musiklexikon*, London, Mainz 1907, s. 143—144; A. Geering, *Die Organa und mehrstimmigen Conductus*, Bern [1952], s. 27, 54; O. Ursprung, *Die katholische Kirchenmusik*, Postdam 1931, s. 74, 143.

szym utworze posłużył się kopista notacją chorałową: punctum, pes, clivis, punctum + stropa. Trudniejsze są do odczytania klucze: g, c, f, custos i pięciolinia ze względu na intensywne wyszkrobanie. Brak jest również nazwy poszczególnych kolejno pisanych głosów. Jako pomoc w odczytaniu tej kompozycji może posłużyć podobna trzecia, również czterogłosowa „Laude digna prolem cum matre”, która posiada przy poszczególnych głosach następujące napisy i klucze: discipuli (g, c), tenor (c, f), alta vox (c), bass (f). Przy próbie odtworzenia melodii kompozycji, głosy są ustawione w następującej kolejności: discipuli, alta vox, tenor, bass.

Literatura zagraniczna podaje opracowania melodyczne tego utworu. Jako przykład posłużył rps Uniw. Bibl. w Pradze: VI G 10a, fol. 114a—115b z końca XIII w. Zawiera on dwugłosowy dyskantowy conductus opracowany techniką wymiany głosów (Stimmentausch), spotykany w wielu rękopisach tego okresu⁷:

d¹ d¹c¹ c¹a af fd df ga ac¹ c¹hag c¹hag c¹ha c¹ d¹
Pro - ce - den - tem spon - sum de tha - la - — — — mo
d df sa ac¹ c¹d¹ d¹c¹ c¹a af fefg fefg fefg c d

Nieco inny wariant melodyczny reprezentuje XV-wieczny Antyfonarz Oswalda Thuz (1466—1499), biskupa Zagrzebia⁸.

Cztergłosowe opracowanie „Procedentem sponsum...” w Antyfonarzu miechowskim operuje tylko motywami melodycznymi, występującymi w drugim głosie przedstawionych wyżej przykładów. Melodia miechowska została umieszczona w pierwszym głosie. Opracowanie to w swobodnej rytmice chorałowej, mimo skromnych środków technicznych (nota contra notam), przedstawia interesującą postać polifoniczną i zaawansowaną harmonię. Nazwy głosów podane w paralelnej kompozycji wskazują, że wykonawcami byli: zespół męski (bas, tenor, wysoki tenor) i chłopięce soprany (discipuli).

Odkrycie cztergłosowej kompozycji w formie tzw. cantio „Procedentem sponsum...” posiada dla liturgii i muzyki dużą wartość: utwór dotąd nie spotykany w polskich zabytkach, umieszczony przed oficjum Bożego Narodzenia, wyjaśnia obecność trzech następnych i konkretyzuje ich zastosowanie paraliturgiczne w XVI-wiecznym zakonnym Antyfonarzu bożogrobców⁹, wzbogaca nadto repertuar wielogłosowych kompozycji, które się zachowały w źródłach monachi chorałowej.

⁷ V. Plocek, dz. cyt., s. 134.

⁸ K. Szigeti, dz. cyt., s. 112.

⁹ Tego rodzaju utwory spotyka się w zabytkach zakonnych, np. benedyktyńskich, augustiańskich, cysterskich, dominikańskich, bożogrobców, premonstratenskich, krzyżaków, kartuzów i niekiedy diecezjalnych. Por. Geering, dz. cyt., s. 2.

